

УДК 33+316.42:316.3

Полуяктова О.В.

*доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського***ПРИСКОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА:
ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ****ACCELERATION OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF SOCIETY:
ECONOMIC AND POLITICAL ASPECTS****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано ключові аспекти та чинники соціально-економічного розвитку суспільства. З'ясовано сутність поняття «економічний розвиток». Визначено найважливіші складові нової якості зростання. Розглянуто елементи національної інноваційної системи України та державної політики в галузі соціального захисту населення. Надано рекомендації щодо реалізації намічених реформ.

Ключові слова: суспільство, розвиток, економіка, соціальна політика, державне регулювання, інновації, людський розвиток.

АННОТАЦІЯ

В статье проанализированы ключевые аспекты и факторы социально-экономического развития общества. Выяснено сущность понятия «экономическое развитие». Определены важнейшие составляющие нового качества роста. Рассмотрены элементы национальной инновационной системы Украины и государственной политики в области социальной защиты населения. Даны рекомендации по реализации намеченных реформ.

Ключевые слова: общество, развитие, экономика, социальная политика, государственное регулирование, инновации, развитие общества.

ANNOTATION

The article analyses key aspects and factors of socio-economic development of society. There is defined the essence of a concept «economic development». Determined the most important components of a new quality of growth. Considered the elements of the national innovative system of Ukraine and state policy in the field of social protection of the population. Recommendations on the realization of planned reform.

Keywords: society, development, economy, social policy, public regulation, innovation, human development.

Постановка проблеми. Стабільний економічний розвиток країни неможливий без формування соціально благополучного суспільства. Поєднання проблем розвитку ринкових відносин із посиленням уваги до соціальних питань створює необхідні передумови для економічного оздоровлення, стабільного становища людини впродовж усієї трудової діяльності й після її завершення. Саме інтелектуальний капітал нації дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання та міжнародного обміну, радикальних структурних зрушень, стає головним у визначенні ринкової вартості високотехнологічних компаній і формуванні високого рівня конкурентоспроможності.

Перехід економіки в новий якісний стан – процес складний і суперечливий. Щоб його здійснити, потрібні потужні реформи, здатні подолати інерцію сформованого типу розвитку, усунути чинники які його гальмують. На жаль,

зараз ми знаходимось у смузі соціально-економічної кризи. І самі його умови вимагають від нас розуму, зваженого підходу до всіх проблем, врахування світового досвіду. Економічна наука повинна допомогти господарській практиці досягти тих цілей, які поставлені реформами. Як зазначив Дж. Кейнс: «...Економічна наука не дає готових рекомендацій, які безпосередньо використовуються в господарській політиці. Вона, скоріше, постає як метод, аніж як учення, як інтелектуальний інструмент, техніка мислення, допомагаючи тому, хто володіє нею, робити правильні висновки...». Саме економіка повинна формувати політику, а не навпаки.

Початкове і визначальне значення для наукового розуміння і практичної оцінки того, що відбувається нині в нашому суспільстві має концепція прискорення соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У процесі дослідження було узагальнено розробки таких видатних учених: Л. Безчасного, А. Гальчинського, В. Геєця, Л. Бальцеровича, Г. Мюрдаля, А. Кругера, Г. Кларке, Е. Лібанової, Д. Лук'яненко, Р. Нурева, М. Хвесика та інших.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Слід зазначити, що практичні та теоретичні аспекти державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства в межах нових реформ досліджені недостатньо.

Метою статті є визначення цілей та критеріїв соціально-економічного розвитку суспільства. Зроблена спроба висвітлити деякі питання, що зачіпають політико-економічні риси концепції прискорення в їх нерозривній єдності: мета прискорення, його джерела, шляхи і засоби.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перехід національного господарства України на модель сталого розвитку значною мірою залежить від наявного потенціалу розширеного відтворення ресурсної бази соціально-економічного піднесення на новій інституціональній і технологічній основі. Досвід передових країн та наслідки структурної і системної перебудови більшості сегментів національного господарства свідчать, що реальні зрушення в напрямі формування передумов сталого розвитку як держави загалом, так і окремих регіонів можливі лише за умови нарощення не

лише виробничого, а й природно-ресурсного, демографічного, науково-технічного, рекреаційного, інформаційного та соціально-культурного потенціалу. Тобто йдеться про всі складові соціально-економічного потенціалу, а також людський фактор та інституціональні зміни в системі економічних відносин під час вибору пріоритетів переходу національного та регіональних господарських комплексів на модель сталого розвитку [3, с. 7].

Поняття «економічний розвиток» можна розкрити, з одного боку, за допомогою висвітлення різних аспектів власне цього процесу, з іншого – на основі порівняння економічного розвитку з такими близькими категоріями, як прогрес, еволюція, модернізація, зростання тощо. Загалом економічний розвиток суспільства прийнято узагальнювати в понятті «економічне зростання». Аналіз економічного зростання становить основну проблему оцінки ефективності будь-якої системи господарювання. Темпи і рівень економічного зростання свідчать про можливість суспільства з освоєння досягнень науково-технічного прогресу, використання господарського потенціалу.

Які ж найважливіші складові нової якості зростання? По-перше, переорієнтація в джерелах зростання виробництва з переважно екстенсивних на інтенсивні; по-друге, максимальний напір на науково-технічний прогрес, його невичерпні можливості перебудови виробництва і ресурсозбереження; по-третє, досягнення радикального перелому в технічних, споживчих і економічних характеристиках продукції; по-четверте, активізація людського фактора, як потужного джерела економічного зростання; по-п'яте, основним суб'єктом економіки зробити підприємство, виробника матеріальних цінностей. Потрібно ще налагодити його нормальне функціонування. Ось тут багато що залежить від правильно проведеної податкової, цінової політики, яка утворює систему стимулювання виробництва. Для початку варто було б зменшити податковий тиск на виробника, інакше в нього не буде прагнення до зростання ефективності виробництва.

Безумовно, всі названі складові внутрішньо взаємопов'язані. І лише комплексне перетворення як джерел самого зростання, так і якості і структури виробництва, підключення таких потужних двигунів сучасного прогресу, як наука і людський фактор, здатні створити щось нове, якість зростання, яке додасть процесу прискорення стійкий і зростаючий характер.

Центральним моментом будь-якої програми економічного оздоровлення є зміцнення довіри з боку населення, підприємств і організацій. Новаторський характер і величезна мобілізуюча сила концепції прискорення полягають у тому, що вона містить чітку програму практичних дій із метою досягнення нового стану.

У провідних індустріальних країнах генетичне коріння формування науково-технічної та інноваційної політики лежало саме в соці-

альних проблемах. Впровадження науково-технічних досягнень за наявності раціональної політики дає змогу підтримувати рівень життя основної маси населення над межею, критично небезпечною для соціальної стабільності; забезпечувати соціальну впевненість завдяки постійному розширенню спектра споживаних матеріальних благ і послуг; розвивати інтелектуальний потенціал особистості й суспільства; охороняти соціум від деградації.

За дослідженнями закордонних учених до технологічного ядра входить Японія, США, Канада, Південна Корея, Австралія. Організація інноваційної діяльності в країнах-лідерах має такі риси: горизонтальна інтеграція НДДКР, проектування і навчання, створення обчислювальних мереж, проведення спільних досліджень, державна підтримка нових технологій. Лідери передових країн виразно відчували, що знання, інтелектуальний ресурс держави стає вирішальним фактором розвитку не колись у далекому майбутньому, а вже сьогодні.

Отже, сучасна економіка західних країн – це високоорганізована, інноваційно-підприємницька економіка, в якій відбитий багатовіковий досвід ринкової свободи, конкуренції і демократичного порядку. У ній гідне місце приділяють державному впливу. Без ефективної держави сталий розвиток, економічний і соціальний – неможливий.

До національної інноваційної системи України належать такі елементи. По-перше, це комплекс інститутів, які беруть участь у виробництві, передачі і використанні знань: фірми та створені ними мережі; наукова система; дослідницькі установи; елементи економічної інфраструктури. По-друге, це решта елементів, які впливають на інноваційний процес: контекст, що створюється макроекономічною політикою та іншими формами державного регулювання; система освіти та професійної підготовки; особливості товарних ринків; особливості ринку праці; система фінансування інновацій; комунікації.

Технологічний розвиток є результатом складного комплексу взаємозв'язків між учасниками системи – підприємствами, університетами та державними науковими установами [1, с. 72].

Ефективність інноваційних процесів значною мірою визначається тим, яким чином всі його суб'єкти взаємодіють між собою в єдиній інноваційній системі [4, с. 14]. Перше – систему науково-дослідних інститутів та університетів (що перетворюють знання в прикладні розробки і технології).

Друге – підприємства реального сектора (які формують попит на інновації і технології та створюють конкурентоспроможну продукцію).

Третє – уряд, який формує політику у сфері науки і технологій, створює підприємницьке середовище для конкуренції й інновацій (забезпечує оптимальне поєднання людських, фінансових ресурсів та знань для їх продуктивного використання).

Четверте – сукупність фінансових інститутів і механізмів для фінансування бізнес-проектів на всіх етапах їхньої реалізації від ідеї до впровадження [4, с. 15].

Загалом соціально-економічний розвиток містить такі аспекти:

- зростання виробництва і доходів;
- зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; – зміни в суспільній свідомості;
- зміни в традиціях і звичках [2].

Чинники, пов'язані з вирішенням соціальних проблем:

1) забезпечення раціонального перерозподілу прибутків;

2) забезпечення економічної основи соціальної стабільності, скорочення соціальної напруженості;

3) забезпечення більш повної зайнятості населення;

4) формування умов розширеного відтворення робочої сили, виявлення інтелектуальних здібностей людини (розвиток, перепідготовка кадрів).

До основних елементів державної політики в галузі соціального захисту населення належать:

1) встановлення допустимих параметрів життя (розміру прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії, соціальної допомоги);

2) захист населення від зростання цін і товарного дефіциту для гарантованого забезпечення прожиткового мінімуму громадянам;

3) вирішення проблеми безробіття і забезпечення ефективної зайнятості, перепідготовка кадрів;

4) пенсійне забезпечення (людей похилого віку, інвалідів, сімей, що втратили годувальника);

5) утримання дитячих будинків, інтернатів, будинків для людей похилого віку тощо;

6) соціальні трансферти (допомога з безробіття, одноразові чи щомісячні виплати на дітей, із материнства, з хвороби та інших причин, житлові субсидії тощо);

7) соціальне обслуговування (надання соціальних послуг окремим категоріям громадян і т. ін.);

8) надання необхідної медичної допомоги;

9) соціальне страхування тощо.

Доцільно звернутись до міжнародного досвіду і розглянути основні моделі соціальної політики держави.

Модель розвитку соціальної сфери і соціального захисту в адміністративно-командній економіці – превалювання ідеї вторинності соціальної сфери щодо виробництва; жорсткий контроль державою соціальних відносин; зрівняльний принцип розподілу (егалітаризм), низький рівень доходів; визнання зарплати, отриманої на державних підприємствах, їх основним джерелом; заохочення колективних форм споживання, зокрема в «натуральному вираженні» (надання безоплатного житла, відпочинку, соціальних послуг тощо), на шкоду більш ринковим

грошовим трансфертам; незацікавленість в особистих збереженнях та інвестуванні.

Американська модель соціальної політики – найбільш лібералізований варіант, який базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку й обмеженні захисту лише тих, хто не має інших доходів, крім соціальних виплат. При цьому забезпечується досить високий рівень і якість життя основної частини населення.

Шведська модель (Швеція, Норвегія, Фінляндія та інші країни) – найбільш соціалізована модель, тобто економіка найбільшою мірою працює на задоволення потреб членів суспільства. Вона відзначається надзвичайно високою часткою ВВП, яка розподіляється через бюджет (понад 50%), акумулюванням у руках держави значних фінансових ресурсів, домінуванням ідеї рівності та солідарності у здійсненні соціальної політики, профілактичними заходами у сфері зайнятості, жорсткою політикою доходів, високим рівнем соціального захисту населення, що забезпечується переважно за державні кошти.

Німецька модель (ФРН, Франція, Австрія) характеризується високими обсягами ВВП, що перерозподіляється через державний бюджет (близько 50%), створенням розвиненої системи соціального захисту на основі залучення коштів держави та підприємств.

Японська модель соціальної політики передбачає проведення політики вирівнювання доходів, особливу політику використання робочої сили (система довічного найму з певними сучасними модифікаціями), домінування психології колективізму, солідарності в доходах, досягнення консенсусу між різними суб'єктами у вирішенні соціально-економічних проблем, виділення питань підвищення життєвого рівня населення в ранг національних пріоритетів.

Англосаксонська модель (Велика Британія, Ірландія, Канада) виступає як проміжна між лібералізованою американською і соціально орієнтованою шведською та німецькою моделями. Для неї характерним є активніше, ніж для першої моделі, регулювання соціальних процесів із боку держави, проте нижчий, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування і перерозподіл ВВП через держбюджет (не більше 40%). Крім того, має місце приблизно рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, пасивна державна політика на ринку праці.

В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступити соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах. Необхідністю з боку держави є наповнення реформ соціальних змістом; розвиток демократії, забезпечення прав і свобод, формування громадянського суспільства; активізація соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері; забезпечення

гідних і безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян; створення кожній людині можливостей реалізувати її здібності, одержувати дохід відповідно до результатів праці, компетентності, таланту; стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності, становлення середнього класу; забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці; гармонізація відносин між різними соціальними групами, формування почуття соціальної солідарності; формування ефективної системи соціального захисту населення; реформування пенсійної системи; розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді; зміцнення сім'ї, підвищення її ролі в суспільстві.

Україна, яка входила до «тридцятки» країн світової інтелектуальної еліти, успадкувала від СРСР значний науково-технічний потенціал. За даними досліджень, які проводила ООН на початку ХХІ ст. Україна посідала одне з перших місць у світі за кількістю наукових співробітників. Рівень освіченості українців перевищував середній індекс країн Східної Європи і СНД.

Рейтинг країн за ІРПП за даними Human Development Report за 2015 р.:

1. Норвегія 0,944. 2. Австралія 0,935.
3. Швейцарія 0,930. 4. Данія 0,923.
5. Нідерланди 0,922. 6. Німеччина 0,916.
7. Ірландія 0,916. 8. США 0,915.
9. Канада 0,913. 10. Нова Зеландія 0,913.

Україна, зайнявши 81 позицію в рейтингу індексу людського розвитку поки далека від лідерів, але показує зростання потенціалу щорічно [10].

В 2009 році показник тривалості життя в Україні становив – 68,25 років (151 місце серед країн світу), Макао – 84,36 років (1 місце), Андорра – 82,51 (2 місце), Японія – 82,12 (3 місце). Смертність від серцево-судинних захворювань в Україні становить 637 чоловік на 100 тис. населення (у Франції – 118, Іспанії – 137, Швейцарії – 142). За даними ВООЗ, середня тривалість життя в Україні на 2015 р. становить 71,3 рік. У Японії тим часом жінки доживають до 86,8 року, а чоловіки у Швейцарії до 81,3 року – це найкращі показники у світі.

Головним у соціальній сфері на сьогодні повинно стати зниження рівня бідності та зменшення диференціації доходів населення за рахунок стимулювання випереджальних темпів зростання заробітної плати, посилення адресної соціальної підтримки. Водночас відчутне поліпшення життя людей можливе лише за умови

успішного функціонування та розвитку реальної економіки.

Тому необхідно досягти нової якості в реалізації вищої мети нашого суспільства – підвищення добробуту народу і всебічного розвитку особистості.

Висновки. Отже, сьогодні як ніколи зрозуміло, що побудувати сучасну ефективну економіку старими методами не можна. Вихід із важкого становища – в прискоренні господарських реформ, спрямованих на створення повноцінної сучасної економіки з відповідними механізмами соціального захисту. Хоча розвиток подій в економіці не піддається точному прогнозуванню, однак наполеглива реалізація намічених реформ здатна швидко дати бажані результати.

Щоб вийти на траєкторію сталого економічного розвитку, побудувати відкрите демократичне суспільство з європейським рівнем життя, вже сьогодні треба акумулювати творчі, інтелектуальні сили. Назріла потреба створити якісно новий суспільно-психологічний клімат, який сприяв би соціально-економічним новаціям і більшій самореалізації людини в нашій країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Белевцева В. Принципи функціонування та удосконалення державного управління у сфері національної інноваційної системи в Україні // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 5. – С. 70–78.
2. Игнатов В., Бутов В. Регионоведение и управление. – М.: Тесса, 2000. – 416 с.
3. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. Лібанової, акад. НААН України М. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.
4. Ніколаєнко С. Національна інноваційна система України: формування та проблеми реалізації // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 6. – С. 13–19.
5. Новіков В. Потенціал стабільної соціальної політики // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 1.
6. Соціальний захист як ознака цивілізаційного суспільства. – Віче, 2005, № 5.
7. Спікер П. Соціальна політика: теорії та підходи. – К.: Фелікс, 2004.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» – Авт. кол.: А. Гальчинський, В. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.
9. Чистов С., Никифоров А. Державне регулювання економіки. – К.: КНЕУ, 2000.
10. <https://ukr.media/science>.